

Віктор АНДРУЩЕНКО
 доктор філософських наук, професор,
 академік НАПН України,
 член-кореспондент НАН України,
 ректор Національного педагогічного
 університету імені М. П. Драгоманова,
 Президент асоціації ректорів педагогічних
 університетів Європи, головний редактор
 часопису (м. Київ)

Ключові слова: людина, освіта, університет, демократія, автономія.

Аналізуються проблеми, суперечності та перспективи розвитку автономії університетів; автор стверджує, що розвиток автономії в системі вітчизняної освіти стримують такі чинники, як відсутність глибоких демократичних традицій українських університетів, недостатня підготовка управлінських кадрів, прояви корупції, психологічна незвичність суб'єктів навчально-виховного процесу навчатись, жити і працювати в умовах автономії та деякі інші чинники; суспільство має розпочати активний громадянський дискурс за цією тематикою із залученням діячів науки і культури, підприємців, батьків, студентів і викладачів; дискурс має враховувати вітчизняні реалії, європейський педагогічний досвід, глобальні виклики, інтелектуальний та практичний досвід нового часу, наявні політичні, культурні й моральні ресурси тощо. Особливе значення має первинний вітчизняний досвід розвитку університетів у період незалежності.

УДК 37.014.53+378.11

УНІВЕРСИТЕТСЬКА АВТОНОМІЯ: НОВІ ВИКЛИКИ

© Андрущенко В., 2014

оловною проблемою в контексті змін, які відбуваються в університетському врядуванні, є проблема автономії. Останнім часом вона активно обговорюється на сторінках наукових видань, у засобах масової інформації як розвинутих країн, так і країн, що розвиваються. Не є винятком і Україна. Діапазон поглядів надзвичайно широкий – від глорифікації університетських свобод до повного їх заперечення. З огляду на це, Г. Нів цілком слушно зауважує, що «підґрунтям ритуальних міркувань «за» і «проти» інституційної автономії є питання життєвого значення для суспільства загалом. Якими мають бути оптимальні умови передачі знань? Наскільки глибоким і масштабним має бути контроль суспільства за діяльністю інститутів вищої освіти? Над якими сферами має здійснюватись цей контроль і нагляд з боку суспільства на тлі зустрічних вимог «академії» бути господарями у своєму домі? Ці фундаментальні питання не втратили своєї актуальності з часу виникнення університетів понад 800 років тому» [16, с. 264].

Зрозуміло, що пошук відповідей на ці питання в кожній країні, регіоні здійснюється по-різному. Щодо цього показовими є порівняння відповідних дискурсів у суспільствах із розвинутою і сталою традицією університетської автономії та суспільствах, до яких належить і Україна, де її необхідно або відновлювати, або вибудувати академічне самоуправління в процесі реформування надцентралізованої та забюрократизованої системи управління вищою освітою. Зміст оприлюднених «там» і «тут» текстів, їх спрямованість, їх, нарешті, назви, є красномовним свідченням сутнісних відмінностей у характері проблем, які постали перед розвинутими країнами, з одного боку, та пострадянськими – з іншого. «Як нам захистити академічні свободи?» [16, 383], – запитує і намагається знайти відповідь, як і тисячі її колег на Заході, Генеральний секретар Міжнародної асоціації університетів (МАУ) Є. Егрон-Полак. У нашій країні лейтмотив дискурсу досить чітко, як нам здається, відобразили автори однієї з публікацій під назвою «Університети мусять стати автономними» [9]. Цілком погоджуємося з висновком, що проблема вирішення цього завдання в Україні «нині виходить за рамки суто професійної дискусії і стає предметом широкого і зацікавленого громадського обговорення, оскільки торкається величезної кількості людей, які надають і здобувають вищу освіту, стосується функціонування суспільства загалом, його якості, перспектив розвитку тощо» [1, с. 30–31].

Не зупиняючись докладно на характеристичних наявних у дискурсі позиціях «за», «проти», «байдуже» і таке інше, лише зауважимо, що ситуація досить неоднозначна як в суспільстві загалом, так і в освітньому середовищі зокрема. Як це зазвичай буває, якщо прибічники реформ намагаються відповісти на питання «що робити?», вони одночасно занепокоєні з'ясуванням, а «хто ж заважає» прогресивним починанням? Судячи із змісту публікацій, особливо в засобах масової інформації, «однією із основних перешкод на шляху модернізації

вищої освіти є опір багатьох представників ректорського корпусу» [9, с. 12]. Дістається і бюрократії, яку «не цікавить» університетська автономія, чиновникам «середнього рівня» і т.п. [6, с. 13]. Дуже часто згадуються «пережитки минулого», зокрема радянського. «Безвідповідальність, конформність, утриманство і рабський дух Homo Sovieticus, з одного боку, а також відсутність у нього навичок життя за законами корпоративної етики – з іншого, пояснює, чому пострадянська система освіти виявилася не готовою до того парадигмального зрушення, коли корпоративна етика почала набувати особливого смислу», – пише на сторінках всеукраїнської експертної мережі Інтернет учасник, як він сам зазначає, Української фулбрайтської асоціації О. Пронкевич. Автор порівнює українську пострадянську систему вищої освіти, використовуючи метафору відомого російського філософа О. Зінов'єва, з «рогатим зайцем», аби підкреслити у неї «гібридність, викликану сумішшю несумісних елементів, з'єднання яких загрожує постійним ціннісним колапсом, проявляється самим очевидним і химерним способом» (збережено стиль автора. – В. А.).

Публіцистичні розміркування частогусто збігаються з результатами наукових розвідок, зокрема соціологічних досліджень, але не завжди. Візьмемо, наприклад, «Звіт по дослідженню», яке здійснила у 2001 році група соціологів з «Лабораторії соціальних досліджень і політичного аналізу» Донецького національного університету в рамках здійснення «Програми підтримки вироблення стратегії реформування освіти», яка фінансувалася Міжнародним фондом відродження та ПРООН в Україні [8].

Хоча вже й минуло 13 років з часу появи «Звіту», ряд принципових висновків авторів не втратив, на нашу думку, актуальності й зараз. На той час «майже дві третіх працівників вищої школи» визнавали необхідність змін та реформ у вищій школі [8, с. 4]. «Несподіваним» одночасно є те, що «відсоток посадовців у середовищі стійких при-

хильників реформ перебільшує аналогічні показники в інших групах... У певному сенсі, – зазначили автори дослідження, – це суперечить поширеній думці про те, що найбільш консервативно проти реформ налаштований саме керівний склад вишів. Як бачимо, такий погляд не зовсім відповідає дійсності» [8, с. 20].

Заслугує на увагу також інформація про пріоритети, яким віддають перевагу прихильники реформ в академічній спільноті. Із дев'яти пунктів, які містять заходи, що варто було б здійснювати, щоб змінити стан справ у вищій школі на краще, розширення самоврядних засад у вищій школі обіймає 7 місце (16,3% респондентів). Поза конкуренцією вимога «істотно збільшити оплату праці викладацького складу» (83,7%) [8, с. 28]. Цікаво було б порівняти наведені дані з результатами сучасних досліджень, але ми не ставили перед собою такого завдання. Для нас важливо було зазначити, що далеко не всі в академічному середовищі «рогаті зайці».

Інакше навряд чи в країні міг проходити експеримент, який у квітні 2005 року розпочали вісім українських університетів – Львівський національний університет імені Івана Франка, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Український католицький університет (Львів), Національний університет «Києво-Могилянська Академія», Університет економіки і права «Крок» (Київ), Дніпропетровський національний університет, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Донецький національний університет. За підтримки Міжнародного фонду «Відродження» вони створили консорціум для експериментального запровадження основ університетської автономії в українській вищій школі. Голова консорціуму – Президент Національного університету «Києво-Могилянська Академія» Сергій Квіт [більш повно див. 5; 6].

Проект спрямовано, як зазначається у стислому звіті фонду «Відродження» за 2008 рік, на створення нової моделі взаємин між університетом, суспільством і дер-

жавою, у межах якої університет стає інституцією, яка визначає свої завдання і сама несе відповідальність за результат своєї діяльності перед суспільством в особі власної академічної та студентської спільноти і місцевої громади, дбаючи про відповідальність своєї мети загальнонаціональним інтересам. На початку 2008 року Консорціум повернувся до співпраці з Міністерством освіти і науки України та урядом, яка, як свідчать деякі публікації учасників експерименту, здійснювалась досить не просто у попередні роки. У січні 2008 року відбулося засідання ради ректорів консорціуму за участі міністра освіти і науки І. Вакарчука, на якому було узгоджено план дій на 2008–2009 рр. та розроблено пропозиції до програми дій уряду у сфері освіти. Зокрема, університети взяли участь у розробці освітнього компонента програми уряду Ю. Тимошенко. Представники консорціуму увійшли до робочої групи з розробки змін та доповнень до Закону України «Про вищу школу», до експертної групи при профільному комітеті Верховної Ради України. Питання університетської автономії було визначено як один із пріоритетів діяльності МОН на 2009 рік [10].

На жаль, як зазначає В. Бакіров, ректор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, діяльність консорціуму «не була дуже успішною» [1, с. 32–33]. Ця сумна історія, зауважує він, докладно викладена Г. Касьяновим, який, зокрема, зробив такий висновок: «університети-ініціатори експерименту стали учасниками гри на полі, де вони були приречені, у кращому разі, на гру за правилами, які ставили їх у не вигідне становище, а в гіршому – на прогнозовану поразку. Громадська ініціатива стала на рейки бюрократичного потягу, який зазвичай бігає по колу» [6, с. 33].

Можемо припустити, що певний досвід, набутий у процесі реалізації проекту, мабуть, було враховано при підготовці рішення Уряду України, згідно з яким у липні 2009 року було надано п'яти провідним вишам України статус самоврядних (автономних) дослідницьких національних ви-

щих навчальних закладів. Відповідно до урядових постанов цей статус присвоєно Національному університету «Києво-Могилянська академія», Національному університету «Острозька академія», Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого, Львівському національному університету імені Івана Франка та Київському національному університету імені Тараса Шевченка. Раніше статус дослідницького отримав також Національний університет «Львівська політехніка». Урядовими документами передбачено протягом 2011–2012 рр. підвищити у два рази заробітну плату науково-педагогічним та науковим працівникам цих вишів. Окрім того, науковці та аспіранти матимуть можливість проходити стажування в зарубіжних університетах.

Самоврядні дослідницькі вищі навчальні заклади також матимуть право приймати остаточне рішення про присвоєння вчених звань та присудження наукових ступенів з видачею атестатів і дипломів державного зразка. Вони протягом 2011–2012 рр. матимуть право самостійно встановлювати нормативи співвідношення чисельності студентів у розрахунку на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника, але не менш як п'ять до одного. Постановами Уряду визначено розвиток матеріально-технічної бази, створення науково-навчальних центрів, забезпечення університетів обладнанням та новітніми засобами навчання.

Підготовча робота, яка передувала прийняттю урядових рішень, підтверджує досить поширену думку, що «питання автономії... дуже складне», що «не може бути так: сьогодні автономії немає, а завтра вона вже має бути». Не викликає сумніву і те, що «повинна бути якась динаміка, досить не проста, мають відбутися структурні зміни, зміни в організації фінансування, організації навчального процесу тощо...» [4, с. 34]. І ось тут починається головне, як з точки зору теорії, так і практики освітньої політики: якою має бути ця динаміка (революційною, еволюційною), якими мають бути

структурні зміни (масштаб, глибина, характер тощо) в освітньому врядуванні? У пошуках відповідей на ці питання прибічники утвердження автономії в українських університетах, у тому числі й учасники зазначеного експерименту, не можуть не враховувати світовий досвід, який є досить неоднозначним.

З огляду на це, як нам уявляється, є надчим поміркувати. Із змісту численних вітчизняних публікацій (насамперед у науковій та науково-популярній періодиці) вимальовується досить привабливий і, відповідно, бажаний для нас образ виплеканої у західній традиції моделі університетської автономії. Не бракує, і цілком справедливо, констатації переваг академічного самоврядування, його впливу на університетське і суспільне життя, позитивних оцінок корпоративної етики, стійкості відповідних традицій тощо. Хоча, як на нашу думку, досить часто цей образ є неадекватним, подекуди ідеалізованим, таким, що не відповідає сучасному реальному стану речей. Зокрема, не враховується значною мірою ряд принципів, на нашу думку, моментів. На один із них, наприклад, звертає увагу Г. Нів, який в одній із своїх публікацій констатує, що «однією з характерних рис останнього десятиріччя (90-ті роки ХХ століття. – Авт.) є переоцінка університетської автономії. З етичної та філософської аксіоми вона перетворилась на серію операційних умов та функцій» [24, с. 2].

Від себе зауважимо, що «перегляд» мав результатом переформатування дискурсу. Змінились позиції, лінії розмежування між його репрезентантами. Розглянемо деякі принципові моменти цього процесу на прикладі неоліберальних реформ у вищій освіті Великобританії у 80–90-х роках ХХ століття, які розглядалися як зразок багатьма країнами. «Цінності вищої освіти сьогодні, – зазначають Б. Солтер і Т. Тапер, – це складна комбінація двох різних інституційних традицій, яка містить протилежні погляди на державне регулювання та внутрішнє врядування» [25, с. 246–247]. До початку 90-х років у Великобританії існу-

вала бінарна система з чітким поділом на «старі» (old) університети і технічні інститути (politechnics), які склали так званий «суспільний сектор вищої освіти» (the public sector of higher education). Саме про старі університети, як правило, ідеться у вітчизняних публікаціях, особливо у ЗМІ, коли їх автори розмірковують про особливості університетської автономії у західній традиції. У чому полягали між ними відмінності з точки зору організації «внутрішнього врядування»?

«Старі» університети (їх уособленням традиційно є Кембридж та Оксфорд) до початку реформ 80–90-х років неухильно дотримувалися «традиційного ліберального університетського ідеалу», згідно з яким університет «як спільнота вчених» «демократично організував своє власне життя». Провідну роль у внутрішньому врядуванні відігравали «academics» – професорсько-викладацький корпус. Саме вони «керували університетом через механізм колегіальної демократії». «Старі» університети мали «реальну автономію» [14, с. 112].

Технічні інститути протягом ХХ століття обіймали інший статус. До 1988 р., коли і їм трохи пізніше, у 1992 р., було надано право називати себе університетами («новими»), вони перебували у підпорядкованні органів місцевої влади і були об'єктом відповідного «політичного регулювання» (local political regulation). На відміну від «старих» університетів вони керувались у своїй діяльності «економічною ідеологією» (the economic ideology). У технічних інститутах була «відсутня інституційна та академічна автономія», і, зокрема, до 60-х років більшість із них навіть не мала «академічних органів, аналогічних університетському сенату» [14, с. 113].

Інтеграція «старих» і «нових» університетів в єдину систему вищої освіти відбувалась в умовах уніфікації як механізмів державного регулювання, так і внутрішнього врядування університетів. Британські дослідники та експерти, характеризуючи зміст реформ 80–90-х років, звертають увагу на те, що держава, уряд, керуючись ба-

жанням максимально забезпечити «результативність та ефективність» вищої освіти в нових умовах, усіляко заохочували рух університетів у руслі «менеджеріальної революції». Між «старими» та «новими» університетами спостерігається, з точки зору організації внутрішнього врядування, зустрічний рух, у процесі якого поступово пом'якшуються відмінності між ними.

Якщо вести мову про «старі університети», то вважається, що впровадження «британської моделі менеджеріалізму» супроводжується «занепадом академічних свобод» [21, с. 311]. Реформи в англосаксонських країнах у напрямі «дерегулювання та утвердження ринкової конкуренції» аж ніяк не призвели, зауважують австралійські вчені, «до більшої автономії» університетів [11]. Роблячи подібні висновки, автори, як правило, мають на увазі, що йдеться не про відмову від автономії взагалі, а якісні зміни в її розумінні («переоцінка» за Г. Нівом) та реалізації на практиці. Старі добрі часи, коли внутрішнє врядування здійснювалось виключно академічною спільнотою, минули. Як зауважує М. Квієк, «інше суспільство – інша філософія – інший університет» [7].

Зглобалізований, скомерціалізований ЕГМ-університет потребує якнайширшої власної автономії зі своїм статусом активного гравця на міжнародному ринку освітніх послуг. Вона була і залишається «головною цінністю» для нього, без неї неможлива результативна наукова та навчальна робота [23, с.16]. Однак одночасно, як зазначають експерти Європейської комісії, в організації структури внутрішнього врядування закладів вищої освіти, дослідницьких університетів насамперед, «відбувся перехід від традиційної» моделі самоврядування (self-government) до моделі менеджментного самоврядування (managerial self-governance) [19, с. 11]. На нашу думку, це дуже важливий висновок, який свідчить про суттєві зрушення у теорії і практиці університетського врядування.

Зазначений стан речей став результатом дії цілого ряду факторів як зовнішніх щодо

університету, так і внутрішніх. Зокрема, що стосується останніх, то, як зазначають західні фахівці, в університеті поступово визрівала загальна невдоволеність традиційною системою врядування, яка складалася згідно з принципом поділу влади, – із самоврядних та виконавчих органів. Виявилось, що претензії висловлювались головним чином до самоврядних структур, ефективності діяльності яких були невдоволені практично усі – як адміністрація, так і викладачі. Зокрема, у США підраховали, що викладачі, витрачаючи близько 11% свого часу (майже по 6 годин на тиждень) на участь у роботі самоврядних структур, відчували все менше і менше задоволення від результатів своєї діяльності в них [22]. Показовим є такий факт з практики британських освітніх реформ. Ще в 1985 році в одному з офіційних документів зазначалось, що залучення «academics» до «університетського врядування через численні комітети уповільнює процес вироблення рішень і сприяє зміцненню секційних інтересів. Водночас «academics» часто налаштовані на блокування прийняття необхідних рішень в інтересах всього інституту в умовах наявності обмежених ресурсів» [14, с. 115].

Намітилась, як зазначив Дж. Дадерштадт, «криза участі», в умовах якої традиції «дебатів та пошуку консенсусу» вступили в протиріччя із забезпеченням ефективності (efficiency) роботи системи університетського врядування» [15, с. 27]. Перед університетами з усією гострою постали такі питання, на які необхідно було знайти адекватні відповіді. По-перше, «чи досягнення консенсусу все ще залишається більш важливою справою, ніж прийняття ефективних рішень? По-друге, чи існує реальна загроза академічним свободам з боку більш раціональних механізмів прийняття рішень? По-третє, чи можна досягти більш урівноваженого балансу між ними?» [22].

Як ми вже зазначали, вибір було зроблено на користь моделі «менеджментного врядування» з її орієнтацією на «ефективність і результат». Динамічне середови-

ще вимагало динамічних та раціональних рішень. Раціоналізуючи свою діяльність, університети, передусім дослідницькі, водночас намагаються, наскільки це можливо і відповідає вимогам часу, мінімізувати ризики та загрози для університетської автономії, яка, на чому наголошуємо ще раз, зазнала серйозних трансформацій і мало в чому нагадує традиційну, виплекану протягом століть «учасницьку» модель, побудовану на принципах колегіальності та «класичного» поділу владних повноважень у структурі університетського врядування.

Однак, що цікаво, саме ця модель найчастіше фігурує у вітчизняних публікаціях, автори яких, пропонуючи «скористатися досвідом європейських університетів», зокрема Кембриджського, вважають, що «тільки за умови» впровадження моделі управління, побудованої на «реальному поділі влади» та її «децентралізації», на принципах «прозорості» українські університети «зможуть таки вийти з кризового стану і запрацювати з максимальною ефективністю» [2].

У загальному теоретичному плані подібні пропозиції мають доволі привабливий вигляд і ніяких заперечень, певна річ, не викликають. А от стосовно їхнього практичного втілення в життя в Україні виникають деякі запитання. Виходячи як із позитивного, так і негативного досвіду, можна дійти висновку, що реалізація «класичної» «учасницької» моделі університетського врядування в нашій країні є досить проблематичним проектом.

По-перше, як нам вважається, досить часто недостатньо враховується той факт, що «ідея університетської автономії не є іманентною характеристикою української політичної свідомості, не укорінена в глибокій пласті національної культури і не є підтриманою попереднім реальним досвідом» [1, с. 38]. Можливо, саме цим пояснюються факти викривленого перенесення в Україну принципу «самоорганізації та самоуправління в наукових організаціях і вищій школі» [3], які, зазнавши відповідних мутацій на вітчизняному правовому та

політико-економічному ґрунті, досить часто набувають вельми непривабливих, а то і потворних форм.

По-друге, хоча Східна Європа, у тому числі й Україна, як вважає М. Квієк, поки що не зазнала повною мірою впливів глобалізації у сфері освіти, ці часи, і, можливо, досить швидко, усе ж таки настануть, і нашим університетам, як західним, уже зараз доведеться, якщо вони захочуть вижити, рахуватись із цим феноменом. Тому, з огляду на перспективу, перед нами стоїть досить складне завдання, навіть складніше, ніж перед західними університетами. Вони ведуть пошук адекватних форм врядування, спираючись на вже існуючі демократичні традиції університетської автономії, модернізуючи їх. Нам доводиться вирішувати це завдання за відсутності подібних традицій, у контексті спроб реформування надцентралізованої, забюрократизованої системи управління. У цих умовах важливо зважено розставити акценти у справі впровадження університетської автономії в Україні. Зокрема, орієнтуватись не тільки на минулий, а й, насамперед, на сучасний досвід західних університетів, їх адаптації до складних умов глобалізації. За цих та багатьох інших умов тема університетської автономії «має стати темою напруженого громадського дискурсу, довготривалого і серйозного обговорення проблеми, що поєднувало б дискусії у спеціалізованих галузях знання зі щоденним досвідом і відповідними думками. У такому дискурсі мають бути враховані вітчизняні реалії, глобальні виклики, інтелектуальний та практичний досвід, наявні політичні, культурні й моральні ресурси тощо» [1, с. 38].

Зрозуміло, що, звертаючись до західного досвіду, потрібно зважено оцінювати не тільки його «класичні», виплекані протягом тривалого часу форми, але й сучасну практику, адаптовану до умов глобалізації. Вона теж неоднозначна. Навряд чи слід, наприклад, сприймати як рекомендацію до негайного виконання досить поширені в дискурсі погляди найбільш радикально налаштованих прибічників «академічного ка-

піталізму», зокрема у «голландській школі», які вважають, що університетами мають керувати виключно «професійні лідери та менеджери» [18]. До того ж вони посилаються на досить поширену практику, коли наглядова рада, у якій значний вплив мають представники «зовнішніх стейкхолдерів» (external stakeholders), наймає за контрактом на керівні посади менеджерів, які не є членами університетської спільноти. Подібна практика є підставою для висновків, що університети перетворюються з автономних на гетерономні.

Зазначені погляди в дискурсі репрезентують, як правило, ті представники академічних та інтелектуальних кіл, які є принциповими супротивниками неоліберальних трансформацій в освітній політиці. Вони є в усіх регіонах, в усіх країнах, однак сила їх впливу на офіційну політику в розвинутих країнах практично не відчувається і обмежується полем інтелектуальних дискусій, зокрема у сфері філософії освіти і педагогіки. Інша справа регіони, що розвиваються, зокрема країни Латинської Америки, де антинеоліберальні настрої і рухи досить впливові. Переконатись у цьому можна, наприклад, ознайомившись із змістом діяльності Інституту досліджень освітньої політики (IEPS), який було створено представниками «незалежного ліворадикального союзу освітньої політики» (Independent Radical Left Education Policy Unit). Цей союз створив «a free e-journal» під назвою «The journal for critical education policy studies». Редколегія журналу керується у своїй діяльності «критичною теорією освіти та практики». «Критична теорія» (Critical theory) – це «ревізійністська марксистська філософія» (a revisionist Marxist philosophy).

Зрозуміло, що матеріали в «критичному» антинеоліберальному маніфесті, яким є фактично журнал, бажано сприймати теж критично. Хоча загалом зміст подібних публікацій, як до речі і видань, що репрезентують інші, критично налаштовані до неолібералізму філософські та педагогічні школи, заслуговують на їх більш активне залучення у вітчизняний освітнянський дискурс.

Зокрема, можливо, допомогло б декому позбавитись певної зачарованості супермодерними постмодерністськими ідеями та, відповідно, ілюзій з приводу їх негайної реалізації на практиці в Україні.

У «критичних» (і не тільки) виданнях висловлюється стурбованість з приводу того, що в процесі неоліберальних реформ у багатьох країнах «серйозно послаблюється» зв'язок між інституційною, з одного боку, та індивідуальною автономією і академічними свободами – з іншого [13, с. 479]. Що це означає і чому відбувається? Насамперед, звертається увага на те, що ЕГМ-університети, набуваючи автономії як суб'єкти світового ринку освітніх послуг і дотримуючись його логіки, намагаючись бути максимально ефективними (efficiency), результативними (effectiveness) та економічними (economy), підпорядковують цим вимогам свій внутрішній устрій. Це не може не позначатись на статусі «academics» – традиційного носія й уособлення академічних свобод університету модерної доби. «Економічна доцільність», якою керуються у своїй діяльності менеджери «підприємницького» університету, подекуди вимагає певних обмежень у визначенні змісту навчальних програм, на-

прямів наукових досліджень, стилів управління тощо. Жорсткішими, з точки зору вимог до «academics», стають умови контракту між ними та університетами. Проза ринку байдужа до «етичних та філософських аксіом», і для неї дійсно автономія, говорячи словами Г. Ніва, – це «серія операційних умов та функцій».

Виходячи із змісту відповідних публікацій, найбільш гострі дискусії точаться навколо особливостей статусу «academics» у вищих навчальних закладах, умов їх перебування на відповідних посадах (tenure). Наприклад, у Канаді, як зазначає Є. Егрон-Полак, подекуди будь-які розмови на цю тему сприймаються як потенційні зазіхання на академічні свободи [16, с. 383]. І, до речі, зауважимо, не безпідставно. Зокрема, адепти «ринкового фундаменталізму» в університетському середовищі через пресу, через своїх представників у політичних та урядових колах (і не тільки в Канаді) намагаються переконати громадськість у тому, що в сучасних умовах «виробники освітніх послуг», порівняно із іншими учасниками ринку, мають «необґрунтовані привілеї» у вигляді «академічних свобод та інституційної автономії» [24, с. 4].

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бакіров В.** Незалежність від держави / В. Бакіров // Університетська автономія: її друзі та вороги : пер. з пол., англ. – К. : Таксон, 2008. – С. 30–39.
2. **Булавін Л.** Хто в університеті найголовніший? Ні, не ректор / Л. Булавін // Дзеркало тижня. – 2009. – 24 січня.
3. **Демченко О.** Українська наука: точка біфуркації / О. Демченко // Дзеркало тижня. – 2009. – 18 квітня.
4. **Дмитриченко М.** Автономія вищого навчального закладу – вимога Болонської декларації / М. Дмитриченко // Вища школа. – 2005. – № 2. – С. 22–34.
5. **Касьянов Г.** Університетська автономія – не «корито» для ректора / Г. Касьянов // Дзеркало тижня. – 2006. – 25 березня. – С. 13.
6. **Касьянов Г.** Університетська автономія в Україні: спроба практичного впровадження / Г. Касьянов // Дух і Літера. № 19 : Університетська автономія : спеціальний випуск. – К., 2008. – С. 31–47.
7. **Квік М.** Місце філософії в університеті. Ми-

CITED LITERATURE

1. **Bakirov V.** Independence from the State // University Autonomy: its Friends and Enemies. Transl. from English. – K. : Takson, 2008. – P. 30-39.
2. **Bulavin L.** Who is the Head of the University? It is not a Rector // Dzerkalo Tyzhnya (Mirror of the Week). – January, 24, 2009.
3. **Demchenko O.** Ukrainian Science: a Point of Bifurcation // Dzerkalo Tyzhnya. (Mirror of the Week) – April, – 2009.
4. **Dmytrychenko M.** Autonomy of Higher Education Institution – Bologna Declaration Demand // Vyscha Shkola (High School). – No. 2. – 2005. – P. 22–34.
5. **Kasyanov H.** University Autonomy is not a Sinecure for Rector // Dzerkalo Tyzhnya (Mirror of the Week). – March, 25. – 2006. P. 13.
6. **Kasyanov H.** University Autonomy in Ukraine: an Attempt of Practical Implementation // Duxh i Litera (Spirit and Letter). – No. 19: University Autonomy: "Special Issue". – K., 2008. – P. 31–47.
7. **Kviyek M.** Role of Philosophy in University. Past, Present, Future: // [hppt://www.Vpl.org.ua](http://www.Vpl.org.ua).
8. Attitude of Academic Community of High School in Ukraine to Changes and Reforms : Report

нуле, теперішнє, майбутнє [Електронний ресурс] / М. Квік. – Режим доступу : <http://www.Vpl.org.ua>.

8. Ставлення академічної спільноти вищої школи України до змін та реформ : звіт по дослідженню / автори : В. П. Кіпень (кер) та ін. ; Відродження, «Програма підтримки вироблення стратегії реформування вищої освіти». – Донецьк, 2001. – 67 с.

9. **Степанюк О.** Університети мусять стати автономними / О. Степанюк , С. Семенко // Дзеркало тижня. – 2004. – 6 листопада. – С. 12.

10. Стислий звіт Міжнародного фонду «Відродження» про результати діяльності у 2008 р. // Дзеркало тижня. – 2009. – 7 березня. – С. 11–13.

on Studies / Authors. : V. P. Kipen (head) and col.; Renaissance, “Programme of Support for Strategy of Reformation High School” –Donetsk, 2001. – 67 p.

9. **Stepanyuk O.** University Must Become Autonomous / O. Stepanyuk , S. Semenko // Dzerkalo Tyzhnya (Mirror of the Week). – November, 6, 2004. – P. 12.

10. Brief Report of the International Fund “Renaissance” on Activity Results in 2008. // Dzerkalo Tyzhnya (Mirror of the Week). – March, 7, 2009. – P. 11–13.

---

11. **Anderson D.** University Autonomy in Twenty Countries. Centre for Continuing Education [Electronic resource] / D. Anderson, R. Johnson // The Australian National University. April 1998/ – Access mode : <http://www.magna-charta.org>.

12. **Bernasconi A.** Is there a Latin American Model of the University? // Comparative Education Review. – 2008. – Vol. 11. – P. 115.

13. **Bleiklie I.** Organisation and Governance of Universities / I. Bleiklie, M. Kogan // Higher Education Policy. – 2007. – Vol. 20 – P. 477–493.

14. **Dearlove G.** Fundamental changes in institutional governance structures: The United Kingdom / G. Dearlove // Higher Education Policy. – 1998. – Vol. 11. – P. 111–120.

15. **Duderstadt J.** Fire, Ready, Aim! University Decision-Making During an Era of rapid Change / J. Duderstadt // Governance and Higher Education. – P. 26–51.

16. **Egron-Polak E.** How to safeguard academics freedom? A Canadian perspective / E. Egron-Polak // Higher Education Policy. – 2002. – Vol. 9, No. 4. – P. 381–384.

17. The Free Dictionary by Farlex [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.threedictionary.com>

18. **Governance.** An International Journal of Policy. Administration and Institutions. Collection of quotes. Council of Europe [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.coe.int>.

19. Higher Education Governance in Europe. Policies, Structures, Funding and Academic Staff. – Eurydice. – 2008. – 148 p.

20. Institute for Education Policy Studies [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ieps.org.uk>.

21. **Karran T.** Academic Freedom in Europe: A Preliminary Comparative Analysis / T. Karran // Higher Education Policy. – 2007. – Vol. 20. – P. 289–313.

22. **Lyall K.** Recent Changes in the Structure and Governance of American Research Universities / K. Lyall // Governance and Higher Education. – P. 23.

23. **Mohrman K.** The research University in Transition: The Emerging Global Model / Mohrman K., Ma W., Baker D. // Higher Education Policy. – 2008. – Vol. 21. – P. 1–17.

24. **Neave G.** Editorial. The changing frontiers of autonomy and accountability / G. Neave // Higher Education Policy. – 2001. – Vol. 14. – P. 1–5.

25. **Salter B.** The External Pressures on the Internal Governance of Universities / B. Salter, T. Tapper // Higher Education Quarterly. – 2002. – Vol. 56, No. 3. – P. 245–256.